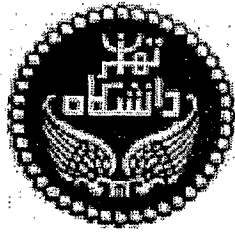

سلامی

۹۸۵۲۷

دانشگاه تهران
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع:

امنیت در آسیای مرکزی و سازمان همکاری شانگهای

استاد راهنما
دکتر الهه کولایی

استاد مشاور
دکتر فرهاد عطایی

نگارش
فتح اله مرادی

۱۵ / ۱۳۸۶

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته مطالعات منطقه ای
(گرایش آسیای مرکزی)

زمستان ۱۳۸۶

۹۱۵۶۷

جمهوری اسلامی ایران
دانشگاه تهران

شماره _____
تاریخ _____
پیوست _____

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب ^{فتح‌المیرزا} فتح‌المیرزا متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو ^{فتح‌المیرزا} فتح‌المیرزا
امضاء

آدرس : خیابان انقلاب اول خیابان فخر رازی - پلاک ۵ کد پستی : ۱۳۰۴۵/۵۶۸
فاکس : ۶۴۹۷۳۱۴

سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک سازمان مهم بین المللی منطقه ای در قلب اوراسیا شکل گرفته است. روسیه، چین، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان این سازمان را در سال ۱۳۸۰ (۲۰۰۱) شکل دادند. اکنون هند، پاکستان، مغولستان و ایران به عنوان عضو ناظر در این سازمان حضور دارند. برای بررسی اینکه سازمانی همچون سازمان همکاری شانگهای چه نقشی در عرصه سیاست منطقه ای و بین المللی بازی می کند، باید عواملی که رفتار سیاست خارجی روسیه و چین را در آسیای مرکزی شکل می دهند، از جمله: منافع هویتی، تلقی از منابع تهدید و نیز انگیزه های امنیتی و اقتصادی آنها را بررسی کرد. بدون توجه به این متغیرهای تحلیل، تشخیص اینکه آیا عوامل منطقه ای باعث روی آوردن روسیه و چین به این سمت شده یا اینکه ادامه پارادایم جنگ سرد است، مشکل می باشد. سازمان همکاری شانگهای در طی عمر کوتاه خود به صورت یک معما باقی مانده است. تحلیل های مختلف از سازمان، از یک سازمان امنیتی تا یک سازمان اقتصادی منطقه ای صورت گرفته است. این تحلیل های متفاوت از سازمان شانگهای به دنبال خود چندین سوال را مطرح می سازد: چه تحولاتی باعث بوجود آمدن سازمان همکاری شانگهای شد؟ آیا شکل گیری سازمان همکاری شانگهای به معنی نبرد پنهان برای کنترل اوراسیا و آغاز یک بازی بزرگ جدید بین قدرت های بزرگ است؟ آیا اهمیت واقعی سازمان به دلیل اجماع بین دولت های عضو برای مقابله با تهدیدهای منطقه ای است؟ سرانجام، آیا علائم روشنی در سازمان وجود دارد که تلاش برای حل مسائل مشترک و نیز همکاری درازمدت روی مسائل منطقه ای را نشان دهد؟ در این نوشتار بررسی می شود که منافع روسیه در آسیای مرکزی جهت رسیدن به جایگاه قدرت بزرگ و منافع چین در آسیای مرکزی جهت تامین امنیت اقتصادی درازمدت، آنها را به سمت شکل دادن موازنه ای نرم در مقابل ایالات متحده در چارچوب سازمان همکاری شانگهای سوق می دهد.

واژگان کلیدی: امنیت، منطقه، آسیای مرکزی، سیاست خارجی، روسیه، چین، ایالات متحده

قدردانی

بر خود فرض می‌دانم مراتب سپاس و قدردانی خود را به محضر اساتید محترم؛ سرکار خانم دکتر الهه کولائی استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر فرهاد عطایی استاد محترم مشاور و جناب آقای دکتر سید داود آقایی و جناب آقای دکتر حسین دهشیار اساتید محترم داور این پایان نامه که با صبر و حوصله فراوان به مطالعه این نوشتار پرداخته و کاستی‌ها و اشکالات آن را یادآوری نمودند، صمیمانه ابراز نمایم. همچنین از راهنمایی و کمک سایر اساتید محترم و دوستانی که به انحاء مختلف در تدوین این پایان نامه مرا یاری نمودند سپاسگزاری می‌نمایم.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

چکیده.....ح

فصل اول: کلیات

بخش اول: چارچوب پژوهش.....۲

بیان مسئله.....۲

سوال اصلی.....۵

فرضیه اصلی.....۵

فرضیه های رقیب.....۵

آثار موجود.....۵

روش آزمون فرضیه.....۱۰

نقطه تمرکز.....۱۰

ساماندهی پژوهش.....۱۰

بخش دوم: امنیت در آسیای مرکزی.....۱۳

الف- مفهوم امنیت.....۱۳

ب- مفهوم منطقه.....۱۵

پ- هستی شناختی مجموعه امنیتی منطقه ای.....۱۶

ت- آسیای مرکزی به عنوان یک مجموعه امنیتی منطقه ای.....۱۸

ث- مسائل مدیریت امنیت منطقه ای.....۱۹

- ج- نقش سازمان همکاری شانگهای در امنیت آسیای مرکزی ۲۱
- ج-۱- امنیت از طریق موازنه قوا: آیا سازمان شانگهای یک اتحاد است؟ ۲۳
- ج-۲- امنیت از طریق موازنه چند جانبه: آیا سازمان شانگهای یک سازمان امنیت جمعی است؟ ۲۸
- ج-۳- امنیت از طریق وابستگی متقابل: آیا سازمان شانگهای یک رژیم اقتصادی بین المللی است؟ ۳۱
- ج-۴- آیا سازمان همکاری شانگهای منافع ناشی از هویت ملی را منعکس می کند؟ ۳۶
- جمع بندی ۳۸

فصل دوم: ملاحظات روسیه در آسیای مرکزی و سازمان همکاری شانگهای

- مقدمه ۴۲
- بخش اول: منافع هویتی روسیه در آسیای مرکزی ۴۵
- مقدمه ۴۵
- الف- گفتمان های سیاست خارجی روسیه ۴۶
- ب- واقع گرایی و آزادی باوری روسی ۵۸
- بخش دوم: انگیزه های استراتژیک روسیه در آسیای مرکزی ۶۱
- بخش سوم: اهداف اقتصادی روسیه در آسیای مرکزی ۶۹
- مقدمه ۶۹
- الف- استقلال اقتصادی محدود و ضرورت داخلی ۷۰
- ب- انرژی بعنوان یک ابزار استراتژیک در آسیای مرکزی ۷۲
- پ- آیا روسیه به سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک رژیم بین المللی می نگردد؟ ۷۴
- بخش چهارم: منافع امنیتی روسیه در آسیای مرکزی ۷۶
- مقدمه ۷۶
- الف- عکس العمل روسیه در قبال بحران های جمهوری های شوروی ۷۷
- ب- تلاش روسیه برای ایجاد یک منطقه امنیتی در آسیای مرکزی ۷۸

پ- ناامید شدن از وجود یک مدیر امنیتی قابل اعتماد در منطقه..... ۷۹

جمع بندی ۸۳

فصل سوم: ملاحظات چین در آسیای مرکزی و سازمان همکاری شانگهای

مقدمه ۸۷

بخش اول: منافع حیاتی چین در آسیای مرکزی ۸۷

بخش دوم: انگیزه های استراتژیک چین در آسیای مرکزی ۹۵

مقدمه ۹۵

الف- چین و صحنه استراتژیک آسیای مرکزی قبل از ۱۱ سپتامبر ۹۶

ب- انگیزه های استراتژیک چینی ها در آسیای مرکزی بعد از ۱۱ سپتامبر ۹۷

پ- آیا چین به سازمان شانگهای بعنوان یک پیمان دفاعی نگاه می کند؟ ۹۹

بخش سوم: اهداف اقتصادی چین در آسیای مرکزی ۱۰۲

مقدمه ۱۰۲

الف- افراط گرایی و توسعه اقتصادی در سین کیانگ: درپچه ای برای آسیای مرکزی ۱۰۳

ب- روابط اقتصادی و انرژی چین با جمهوری های آسیای مرکزی ۱۰۵

پ- آیا چین به سازمان شانگهای به عنوان یک رژیم اقتصادی بین المللی نگاه می کند؟ ۱۰۹

بخش چهارم: انگیزه های امنیتی چین در آسیای مرکزی ۱۱۱

مقدمه ۱۱۱

الف- افراط گرایی و جدایی طلبی در آسیای مرکزی و سین کیانگ ۱۱۲

ب- نقش سازمان همکاری شانگهای در حفظ ثبات و امنیت در سین کیانگ ۱۱۴

جمع بندی ۱۱۶

فصل چهارم: دولت های آسیای مرکزی و سازمان همکاری شانگهای

مقدمه	۱۲۰
بخش اول: جایگاه دولت های آسیای مرکزی در سازمان شانگهای	۱۲۳
الف - نقش موازنه بخش دولتهای آسیای مرکزی در سازمان شانگهای	۱۲۳
الف.۱- موازنه بین شرق و غرب	۱۲۳
الف.۲- موازنه در اهداف منطقه ای و جهانی	۱۲۶
بخش دوم: منافع ملی دولت های آسیای مرکزی در سازمان شانگهای	۱۲۸
الف- بعد امنیتی :	۱۲۸
الف.۱- واکنش های فراملی به تهدیدهای فرامرزی	۱۳۰
الف.۲- ایجاد یک برنامه امنیتی برای منطقه	۱۳۲
الف.۳- مبارزه با قاچاق	۱۳۵
الف.۴- اعتماد سازی	۱۳۶
ب- بعد اقتصادی :	۱۳۸
ب.۱- عدم چند جانبه گرایی اقتصادی در سازمان	۱۳۸
ب.۲- تجارت، حمل و نقل و ترانزیت	۱۴۱
ج- بعد سیاسی :	۱۴۳
ج.۱- تعهدات خارجی	۱۴۳
ج.۲- مطالبات داخلی برای دموکراسی	۱۴۴
د- نگاه دولت های آسیای مرکزی به توسعه سازمان همکاری شانگهای	۱۴۷
جمع بندی	۱۴۹
نتیجه گیری	۱۵۲
منابع	۱۶۱

فصل اول

کلیات

بخش اول:

چارچوب پژوهش

بیان مسئله

تحولات کنونی جهان معاصر، بر اهمیت همکاری کشورها با یکدیگر برای مقابله با تهدیدات مختلف که بسیاری از آنها ماهیتی بین‌المللی یافته‌اند، افزوده است. تمایل به مقابله مشترک با این تهدیدها بار همکاری منطقه‌ای را تقویت و ایجاد اتحادهای مختلف چندجانبه را منطقی ساخته است. در چنین شرایطی، سازمان‌های منطقه‌ای نقش برجسته‌ای می‌یابند، که سازمان همکاری شانگهای یکی از آنهاست. سازمان همکاری شانگهای، یک سازمان بین‌المللی منطقه‌ای است که در تیر ۱۳۸۰ (۲۰۰۱م) در شانگهای چین بوسیله کشورهای چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان شکل گرفت. دولت‌های عضو سرزمینی در حدود سی میلیون کیلومتر مربع یا سه پنجم اوراسیا را و جمعیتی در حدود ۱/۴۵۵ میلیارد نفر یعنی یک چهارم جمعیت جهان را پوشش می‌دهند. در حال حاضر ایران، پاکستان، هند و مغولستان اعضای ناظر این سازمان هستند.

در فروردین سال ۱۳۶۸ (۱۹۸۹م) مسکو و پکن موافقت‌نامه کاهش متقابل نیروهای مسلح و تقویت اعتماد نظامی در مناطق مرزی مشترک را امضاء کردند، که در آن دو طرف متعهد شدند تا متقابلاً نیروهای مسلح خود را کاهش دهند، اعتماد یکدیگر را در زمینه نظامی تقویت نمایند و تسلیحات مورد نظر برای کاهش را طی مذاکرات بعدی مشخص سازند. در فروردین ۱۳۷۰ (۱۹۹۱م) چندی قبل از فروپاشی شوروی، مسکو و پکن موافقت‌نامه‌ای در مورد مرز چین و شوروی در قسمت شرقی امضاء

کردند. در نتیجه مذاکرات در ارتباط با این قسمت از مرز که در سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴) آغاز شده بود، به پایان رسید^۱. شکل گیری شانگهای پنج^۲ در فروردین ۱۳۷۵ (آوریل ۱۹۹۶م) ادامه مذاکرات شوروی و چین در دو زمینه مختلف تلقی می شود: نخست مذاکرات در مورد مشخص کردن اقدامات اعتماد سازی و کاهش عملی تسلیحات در طول مرز که به صورت مشترک توسط روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان از یک طرف و جمهوری خلق چین از طرف دیگر انجام شد. دوم: مذاکرات در مورد تعیین مرز در قسمت غربی که از دوره شوروی باقی مانده بود. در اجلاس سالانه سران گروه شانگهای پنج همواره بر تقویت همکاری های نظامی و امنیتی تاکید می شد. اجلاس ششم شانگهای پنج در سال ۱۳۸۰ (۲۰۰۱م) در شانگهای چین تشکیل شد. در این اجلاس با عضویت ازبکستان، شانگهای پنج به سازمان همکاری شانگهای^۳ تغییر نام یافت که در اعلامیه تشکیل سازمان شانگهای بر همکاری گسترده در زمینه های امنیتی و اقتصادی تاکید شد.^۴ در تیر ۱۳۸۱ (ژوئن ۲۰۰۲م) سران دولت های عضو در سن پترزبورگ منشور سازمان را امضا کردند. که اهداف، اصول و ساختار سازمان را تعیین می کرد. بر پایه منشور سازمان اهداف اصلی سازمان عبارتند از: افزایش اعتماد متقابل، حسن همجواری و دوستی میان کشورهای عضو، گسترش همکاری های موثر در زمینه های سیاسی، اقتصادی، بازرگانی، انرژی، حمل و نقل و همچنین همکاری در زمینه تثبیت صلح، امنیت، ثبات منطقه ای و مبارزه با تروریسم، افراط گرایی و جدایی طلبی است. در سال ۱۳۸۲ (۲۰۰۳م) مرکز ضد تروریستی منطقه ای سازمان شکل گرفت، که اکنون مرکز ضد تروریستی سازمان با نام ساختار ضد تروریستی منطقه ای شناخته^۵ می شود.

^۱. Alexander Lukin, "Shanghai Cooperation Organization: Problems and Prospects", *International Affairs*, Vol.50, No.3, 2004, pp.10-14

^۲. Shanghai Five

^۳. The Shanghai Cooperation Organization

^۴. "Declaration of Heads of Member States of Shanghai Cooperation Organization" Astana July 2001, (accessed 12 Aug 2006) <http://www.sectso.org>

^۵. Regional Anti-Terrorist Structure (RATS)

بیشتر مطالعاتی که درباره سازمان انجام شده، حول اهداف آن و عوامل اساسی شکل‌گیری و تکامل سازمان بوده است. از این رو تحلیل‌های مختلفی از ماهیت و اهداف سازمان صورت گرفته است. عده‌ای از تحلیل‌گران آن را ساختاری برای همکاری منطقه‌ای و مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی می‌دانند.^۱ اما عده‌ای دیگر شواهد و دلایلی را مطرح می‌کنند که در واقع سازمان همکاری شانگهای اهدافی فراتر از اهداف مندرج در اعلامیه شکل‌گیری و منشور خود را دنبال می‌کند. در واقع دو قدرت بزرگ سازمان یعنی روسیه و چین با توجه به برهه‌ی زمانی واقع شده، به این اهداف بسنده نکرده و برنامه‌هایی فراتر در پس آن اهداف دارند. آنها برای صحت گفته‌های خود اشاره می‌کنند که سازمان شامل دو قدرت بزرگ در نظام تک قطبی شکل گرفته که هر کدام از آنها اهدافی گسترده در نظام بین‌الملل برای خود تعریف کرده‌اند.^۲

عده‌ای دیگر از تحلیل‌گران سیاست بین‌الملل بر این نظرند که سازمان همکاری شانگهای نوعی رژیم بین‌المللی است که هدف دولت‌های عضو توسعه آسیای مرکزی در تمام جوانب است، زیرا که دولت‌های آسیای مرکزی در دوران گذار بعد از استقلال، به دلیل وابستگی اقتصادی به روسیه نیازمند حمایت‌های اقتصادی روسیه بودند. اما روسیه نیز به دلیل مشکلات اقتصادی داخلی ناتوان از حمایت آنها بود و روسیه برای جلوگیری از روی آوردن کشورهای منطقه به غرب، بخشی از این مسئولیت را در چارچوب سازمان همکاری شانگهای به چین واگذار کرد.^۳

مسئله‌ای که در این پژوهش در صدد بررسی آن هستیم، این است که مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری و تکامل سازمان همکاری شانگهای کدام است و مهم‌ترین پیامد آن بر ساختار امنیتی آسیای مرکزی چیست؟

^۱. Lukin, op.cit. , pp.31-40

^۲. Sun Zhuangzhi, "New and Old Regionalism: The Shanghai Cooperation Organization and Sino-Central Asian Relations", *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.4, 2004, pp.600-612

^۳. Erlin Karin , "The Shanghai Cooperation Organization and Its Implications for Central Asia", 15 Nov. 2006

<http://www.ciaonet.org/isa>

سؤال اصلی

مهم ترین عامل در تکامل سازمان همکاری شانگهای چیست و چه تاثیری بر ساختار امنیتی آسیای مرکزی دارد؟

فرضیه اصلی

مهم ترین عامل در شکل گیری و تکامل سازمان همکاری شانگهای ایجاد موازنه نرم روسیه و چین در برابر یک جانبه گرائی ایالات متحده در آسیای مرکزی می باشد.

فرضیه های رقیب

۱. مهم ترین عامل در شکل گیری سازمان همکاری شانگهای، ایجاد یک پیمان دفاعی در مقابل ایالات متحده امریکا بوده است.

۲. مهم ترین عامل در تشکیل سازمان همکاری شانگهای ایجاد یک سازمان امنیت جمعی بین دولت های عضو بوده است.

۳. مهم ترین عامل در تشکیل سازمان همکاری شانگهای تشکیل یک رژیم اقتصادی بین المللی برای توسعه همکاری های اقتصادی منطقه ای بوده است.

آثار موجود

طی چند سال اخیر آثار و منابع متعددی در خصوص سازمان همکاری شانگهای بصورت گزارش، مقاله و غیر آن به چاپ رسیده است. هر یک از آنها تحلیل متفاوتی از سازمان و اهداف آن را منعکس می کند. بیشتر این آثار با رهیافتی تک بعدی و تمرکز بر یکی از دو سطح تحلیل (خرد یا کلان) تنها به بررسی برخی متغیرهای خاص اکتفا می کند. در این آثار برای شناسایی ارتباط بین متغیرهای مختلف به جای بررسی علمی، روش استقرایی مبتنی بر اطلاعات نامنظم و محدود به کار گرفته شده اند. به علت

اتخاذ این رویکرد تقلیل گرایانه نتایج این پژوهش ها بر افکار و حدس های نویسنده مبتنی بوده و بعضی هم فاقد ارزش علمی است.

در بخشی از آثار، سازمان به عنوان ساختار امنیتی منطقه ای شناخته می شود، که هدف اصلی سازمان را مقابله با سه محور افراط گرایی، جدایی طلبی و تروریسم در منطقه می دانند. از جمله: جان آرو هسبروگ در مقاله خود: "سازمان همکاری شانگهای، اتحادی مقدس در آسیای مرکزی"^۱ سازمان شانگهای را با اتحاد مقدس^۲ ۱۸۱۵ وین که هدفش مقابله با تهدیدهای ایدئولوژیکی دموکراسی، حقوق بشر و ملی گرایی نشئات گرفته از انقلاب فرانسه بود، مقایسه می کند. از نظر نویسنده سازمان شانگهای نیز اتحاد مقدسی علیه تهدیدهای افراط گرایی و تروریسم است که در حالی که روسیه و چین با تمایلات افراط گرایانه در چین و سین کیانگ مواجه هستند، کشورهای آسیای مرکزی نیز با گروههای افراط گرا و جدایی طلب در منطقه روبرو هستند.

سوید آتال در مقاله خود "بازی بزرگ جدید در آسیای مرکزی"^۳ می نویسد که رهبران چینی از گسترش اسلام گرایی در ایالت سین کیانگ هراس دارند. در حالیکه روسیه نیز از مقابله با جدایی طلبان چنین مضطرب است. دولت های آسیای مرکزی نیز از جانب گروههای افراطی و جدایی طلب با چالش هایی مواجه می باشند، که منافع مشترک کشورها در مقابله با این تهدیدهای مشترک مهم ترین عامل در تشکیل سازمان شانگهای بوده است.

در تحلیلی مشابه الکساندر لوکین در مقاله خود تحت عنوان "سازمان همکاری شانگهای مسائل و چشم اندازها مواجه با آن"^۴ اشاره می کند که دولت های منطقه از اواخر دهه ۱۹۹۰ و قبل از حملات

^۱ . Jan Arno Hessbruegge , " The Shanghai Cooperation Organization : A Holy Alliance For Central Asia?" *Al Nakhlah* Article 2, The Fletcher School – Tufts University, Spring 2004

^۲ . Holy Alliance

^۳ . Subodh Atal , "The New Great Game", *The National Interest*, Fall 2005, Vol.81, 2005, pp.101-105

^۴ . Alexander Lukin, *op.cit.*

تروریستی یازده سپتامبر آگاه بودند و دولت های منطقه در چارچوب سازمان شانگهای برای مقابله با تروریسم متحد شدند. از این رو سازمان شانگهای نوعی سازمان امنیت دسته جمعی است.

اما بخشی از تحلیل های پیرامون سازمان شانگهای، سازمان را نوعی پیمان دفاعی در مقابل ایالات متحده می داند. از جمله: کاریبک بای بسونو^۱ در مقاله خود: "سازمان همکاری شانگهای و نظم نوین جهانی"^۲ اظهار می دارد که ظهور سازمان شانگهای در نقشه سیاسی جهان، نظم بین المللی جدیدی را بر می انگیزاند که می تواند روند تخریب جهان تک قطبی را پس از تقسیم منافع ژئوپولیتیک غرب آنگلو ساکسون و شرق اوراسیا، هند و چین به جهان دو قطبی مشاهده کرد. بدین ترتیب نمونه ای ناتوی شرق در حال شکل گیری است. سازمان شانگهای پیش شرطهای واقعی برای دو قطبی شدن را که جهان با دو قطب مساوی است را ایجاد می کند. این عصر آغاز نظم نوین جهانی است.

استوبدن در مقاله خود: "سازمان همکاری شانگهای، چالش ها و فرصت ها"^۳ بر این عقیده است که سازمان همکاری شانگهای پیمان جدیدی در برابر ایالات متحده در ژئوپولیتیک آسیای مرکزی است. ایالات متحده باتلاش های مرموزانه و مخفیانه علیه برخی از کشورهای عضو سازمان، سعی در تضعیف و از هم پاشیدن این سازمان دارد و این چالشی جدی رویاروی سازمان است و تأکید می کند مهم ترین مسئله برای سازمان شانگهای رها شدن و خلاصی یافتن از وضعیت در حاشیه و انزوا است و چاره آن تسلط بر نقطه فرماندهی و کنترل جهان و تلاش برای شکل دادن جهان چند قطبی است.

سان زانگزی در مقاله خود: "منطقه گرایی جدید و قدیم: سازمان همکاری شانگهای و روابط چین با آسیای مرکزی"^۴ نتیجه می گیرد که روسیه و کشورهای آسیای مرکزی برای ایجاد توازن قوا در مقابل

^۱. Baibosunov Karybek

^۲. Baibosunov Karybek, "The Shanghai Organization of Collaboration and New World Order". The 14th International Conference On Central Asia and The Caucasus " The Shanghai Cooperation Organization(sco) Prospective Opportunities", Tehran, 30-31 October 2006, <http://www.ipis.ir>

^۳. P.Stobdan. "The Shanghai Cooperation Organization(SCO): Challenges and Opportunities" The 14th International Conference, On Central Asia and The Caucasus" The Shanghai Cooperation Organization(sco) Prospective Opportunities", Tehran, 30-31 October 2006, <http://www.ipis.ir>

^۴. Sun Zhuangzhi, op.cit.

ایالات متحده با چین در قالب سازمان شانگهای متحد شدند، که در مجموع برای تامین منافع اعضای سازمان در منطقه سودمند خواهد بود.

چونگ چنگ پنگ در مقاله خود: "سازمان همکاری شانگهای و تغییر نفوذ چین در آسیای مرزی"^۱ اشاره می کند که سیاست های دفاعی چین، تامین منافع ژئوپولیتیکی خود در منطقه آسیای مرکزی از طریق همکاری و گفتگوهای چندجانبه و به چالش کشیدن یک جانبه گرایی امریکا است که چین در چارچوب سازمان شانگهای در صدد رسیدن به این هدف است.

بخشی از نوشته های پیرامون سازمان همکاری شانگهای، سازمان را یک نوع رژیم اقتصادی بین المللی می دانند که برای توسعه همکاری اقتصادی شکل گرفته است. از جمله: ارلن کارین در مقاله خود تحت عنوان: "سازمان همکاری شانگهای و تاثیر آن بر آسیای مرکزی"^۲ اشاره می کند که کشورهای آسیای مرکزی برای عبور از دوران گذار و طی کردن فرایند ملت سازی نیازمند به حمایت در زمینه های امنیتی و اقتصادی بوده اند. روسیه به علت مشکلات مالی در نیمه دوم دهه ۹۰ سعی کرد قسمتی از این مسئولیت را به چین واگذار کند. چین نیز نیازمند منابع انرژی آسیای مرکزی می باشد. شکل گیری سازمان همکاری شانگهای نیز در راستای همین هدف می باشد. تحلیل های مختلف از سازمان باعث شده تا این نهاد به موجودیتی اساساً غیر قابل فهم و مرموز تبدیل شود. زیرا سه گونه تحلیل گفته شده در بالا به چهار دلیل مبهم و نامعلوم هستند:

نخست؛ تحلیل اولی راجع به همکاری منطقه ای علیه تروریسم مبهم است. زیرا ایالات متحده علی رغم ابراز علاقه به عضویت ناظر در سازمان هنوز پذیرفته نشده است. با وجود اینکه ایالات متحده با روسیه، چین و دولت های آسیای مرکزی در ضرورت مبارزه با تروریسم بین الملل اتفاق نظر دارد، این موضوع عجیب به نظر می رسد. حال آنکه کشورهای پیرامون منطقه از جمله هند، پاکستان و ایران به عنوان ناظر

^۱ . Chung, Chien-peng, "The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia", *The China Quarterly*, No.80, pp.990-1009.

^۲ . Erlin Karin , *op.cit.*

پذیرفته شدند. همچنین روسیه بیش از آنکه در مسئله امنیت منطقه اهمیت را به سازمان شانگهای بدهد، بر سازمان امنیت دسته جمعی تاکید دارد.

دوم؛ در مورد تحلیل سازمان شانگهای به عنوان یک پیمان دفاعی در مقابل ایالات متحده نیز باید گفت که اول: هیچ کلمه یا بندی که اشاره به این مسئله کند در اسناد سازمان و نیز اقدامات و موضع گیری های آن دیده نمی شود. دوم: خارج از سازمان هریک از کشورهای عضو رابطه گسترده ای با ایالات متحده دارند که این تحلیل از سازمان با منافع آنها در تضاد است.

سوم؛ در مورد تحلیل سوم، بکارگیری رژیم اقتصادی بین المللی نیز در مورد سازمان شانگهای منطقی به نظر نمی رسد زیرا روسیه به حضور چین در آسیای مرکزی و حیات خلوت خودش خوش بین نیست. به همین دلیل از نفوذ چین در آسیای مرکزی نگران است و همواره سعی کرده تا از آن جلوگیری کند. کشورهای آسیای مرکزی نیز از غول اقتصادی چین هراس داشته اند، زیرا به دلیل ضعف اقتصاد کشورهای منطقه، ترس از سلطه چین در منطقه را داشته اند، که باعث ضربه خوردن به اقتصاد ضعیف کشورهای آسیای مرکزی می شود. بنابراین این تحلیل از سازمان نیز غیر قابل قبول است.

چهارم؛ عدم استحکام و ضعف قوه تحلیل دیدگاه های ذکر شده است. در تحلیل های قبلی عامل اصلی شکل گیری سازمان مشخص نیست و همواره چند عامل در کنار یکدیگر قرار دارند. بنابراین نه تنها در متن واگرایی وجود دارد، بلکه در داخل متن چند عامل در کنار یکدیگر قرار گرفته اند. تناقض در تحلیل ها به سه شکل وجود دارد. نخست: همانطور که تحلیل نویسندگان بر حسب زمان های مختلف که آنها واقع شده اند، با یکدیگر متفاوت است. اهداف سازمان نیز در ارتباط با واکنش به شرایط متغیر و تکامل سازمان همواره در حال تغییر است. دوم: اختلاف شدیدی بین دو قدرت بزرگ، دو قدرت متوسط و دو قدرت کوچک عضو در مورد اهداف سازمان وجود دارد. سرانجام این که بعضی از تحلیل ها به سادگی بین دیدگاه های مختلف در نوسان هستند.

مهمترین نقص آثار موجود، رهیافت بخشی نگر و تقلیل گرایانه آنهاست. در بسیاری از این آثار اتصال ضروری بین دو سطح تحلیل منطقه ای و بین المللی مورد توجه قرار نگرفته است و لذا توجه به این نکته ضروری است. بنابراین برای فهم علت اصلی شکل گیری و تکامل سازمان شانگهای، تکیه بر نتایج آنها کفایت امر را نمی کند. با توجه به نواقص و کمبودهای بازگفته، تحقیق حاضر بر آن است تا ضمن توجه به این نواقص، عامل اصلی شکل گیری سازمان همکاری شانگهای را مورد بررسی قرار دهد.

روش آزمون فرضیه

در نوشتار حاضر با بررسی ملاحظات و دیدگاه های روسیه، چین و کشورهای آسیای مرکزی در سازمان شانگهای سعی می شود ابتدا با بررسی فرضیه های جانشین رقیب، آنها را ابطال کنیم. زیرا با ابطال هر یک از آنها کمک فزاینده به اثبات فرضیه اصلی می کند. سرانجام بعد از ابطال فرضیه های جانشین رقیب بتوانیم راحت تر به اثبات فرضیه اصلی پردازیم. هر چند ابطال فرضیه های جانشین رقیب به معنی اثبات فرضیه اصلی نیست.

نقطه تمرکز

این پژوهش از نظر موضوعی، سازمان همکاری شانگهای، مکان منطقه آسیای مرکزی و زمانی سالهای ۱۳۸۶-۱۳۸۰ (۲۰۰۷-۲۰۰۱) را شامل می شود.

سازماندهی پژوهش

این تحقیق در قالب چهار فصل و نتیجه گیری تنظیم شده است. فصل اول تحت عنوان کلیات، شامل دو بخش است. بخش اول چارچوب پژوهش مشتمل بر بیان مسئله پژوهش، سؤال اصلی، فرضیه اصلی

و فرضیه های رقیب است. بخش دوم با عنوان امنیت در آسیای مرکزی به تعریف مفاهیم امنیت، منطقه، مجموعه امنیتی منطقه ای و مسائل مدیریت امنیت منطقه ای پرداخته می شود و نقش سازمان همکاری شانگهای در امنیت آسیای مرکزی در چارچوب نظریه های موازنه قوا، موازنه چند جانبه، وابستگی متقابل و سازه انگاری اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد.

در فصل دوم رویکرد روسیه نسبت به سازمان شانگهای در چهار بخش بررسی می شود. در بخش اول تحولات سیاست خارجی روسیه از آتلانتیک گراها، اوراسیایی گراها تا اوراسیاگراهای ملی گرا گفته می شود. در بخش دوم انگیزه های استراتژیک روسیه در آسیای مرکزی مورد ملاحظه قرار می گیرد. در بخش سوم اهداف اقتصادی روسیه در آسیای مرکزی در چارچوب نیازهای داخلی روسیه و نیز انرژی بعنوان یک ابزار استراتژیک در آسیای مرکزی بررسی می شود. بخش چهارم شامل منافع امنیتی روسیه در آسیای مرکزی در قالب عکس العمل های روسیه به بحران های جمهوری های سابق شوروی و تلاش برای ایجاد یک منطقه ی امنیتی پیشرو در آسیای مرکزی و یاس از وجود یک مدیر امنیتی قابل اعتماد در منطقه مورد بررسی قرار می گیرد.

در فصل سوم نیز ملاحظات چین در آسیای مرکزی در چهار بخش مورد مذاقه قرار می گیرد. در بخش اول منافع حیاتی چین در آسیای مرکزی بطور کلی بررسی می شود. در بخش دوم به انگیزه های استراتژیک چین در آسیای مرکزی قبل و بعد از یازده سپتامبر پرداخته می شود. در بخش سوم اهداف اقتصادی چین در آسیای مرکزی از جمله منابع انرژی آسیای مرکزی و نیز توسعه اقتصادی سین کیانگ مورد ملاحظه قرار می گیرد. در بخش چهارم انگیزه های امنیتی چین در آسیای مرکزی، از جمله مقابله با افراط گرایی و جدایی طلبی در آسیای مرکزی و سین کیانگ و امنیت سازی در سین کیانگ بررسی می شود.